

SIMONYI ERIKA*

16–17. SZÁZADI BOGLÁRKAPOCS FELSŐZSOLCÁRÓL

1. AZ ELŐKERÜLÉS KÖRÜLMÉNYEI ÉS A LELŐHELY

A boglárkapocs Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Miskolctól keletre fekvő Felsőzsolca város Nagyszilvás elnevezésű belterületi dombján került elő [1. tábla 1].¹ Takács Istvánné a Nagyszilvás utca 27. alatti telkén, a ház mögött futó kertrész kapálásakor bukkant rá a növényi ornamentikával díszített aranyozott ezüst ruhadíszre [1. tábla 2]. 1999-ben, mikor megtudták, hogy a Nagyszilvás utcában ásatás kezdődik a középkori templom és temetője hitelesítésére, átadták a tárgyakat az ásatásokat vezető régésznek, jelen sorok írójának.²

A helyi önkormányzat támogatásával a Magyar Nemzeti Múzeum 1999–2001 között folytatott régészeti feltárást a területen, ennek során azonosítottuk a Szent Mihály tiszteletére felszentelt középkori templom helyét és feltártuk a sírmellékletek alapján még az Árpád-korban nyitott és a kora újkorig használt temető 189 sírját.³

2. A KÖZÉPKORI FALU ÉS TEMPLOM TÖRTÉNETE AZ OKLEVELES ADATOK ALAPJÁN

1281-ben említik először a források Zsolca nevét,⁴ ekkor már megkülönböztetik Fel- vagy Nagyzsolcát és Al- vagy Kiszsolcát. Mindkét település az Ákos nembeli Ernei bán fia, István birtokában volt.⁵ Felsőzsolca Szent Mihályról nevezett egyháza az 1332–1335-ös pápai tizedjegyzékben szerepelt először,⁶ a falu évi átlagban 22 garas tizedet fizetett, amivel megyés átlagban is a legnépesebb tíz település közé tartozott.⁷ A 14. században a falu a diósgyőri uradalom része lett,⁸ 1380-ban *Nogsolcha* (Nagyzsolca) néven említik a – diósgyőri pálosok kezén lévő – malma kapcsán,⁹ ekkortájt élte a falu a fénykorát. A török korszakot megsínylette a település, az első támadások 1544–1549 között érték a környéket, melyek során 45 falu pusztult el, ezek között azonban Felsőzsolcát nem említik.¹⁰ Egy 1544-es adólajstrom szerint Felsőzsolca a szendrői székhelyű Bebek család tulajdonában volt,¹¹ 1597-ből pedig már a protestánsoké vált falu eklézsiájának megalakulásáról értesülünk.¹² A 16. század második felében nemcsak a török adóztatás, hanem az országot sújtó pestisjárványok¹³ is hozzájárultak a környék pusztulásához. Míg 1582-ben a falu 60 ft fejadót fizetett a törököknek, addig 1641-ben a súlyos adóterhek miatt a lakosság Miskolcra költözött és 2 évig pusztán állt a település.¹⁴ A 17. század végén a mai Felsőzsolca déli részén álló Döry-kastély lett az újjáéledő település

* Magyar Nemzeti Múzeum, simonyie@hnm.hu

¹ Wolf Máriának szeretnék köszönetet mondani ezzel a tanulmánnyal azért a felsorolhatatlanul sok segítségért, amellyel pályám első évtizedét irányította. 1990-ben kerültem hozzá, az általa vezetett, edelény–borsodi földváron folyó ásatás technikusaként mint felvételi előtt álló frissen érettségizett diák. Szakmai felkészültsége, hihetetlen lelkesedése és munkabírása mindig példaként áll előttem: neki köszönhetem, hogy végül nem klasszika archeológiával kezdtem foglalkozni, hanem – miután a latin nyelv alapjait is a fejembe verte – az ő nyomdokaiba lépve a középkort, elsősorban az Árpád-kort választottam kutatási témámnak.

² Az alaplemezre és a felső díszített részre szétesett kampós kapcsolótág (hímtág) és a középső takarótág került be 99.1.a-c.C. leltáriszámon az Magyar Nemzeti Múzeum késő középkori gyűjteményébe. A hurkos kapcsolótágat (nőtág) sajnos nem találták meg.

³ A feltárásról részletesen beszámoltunk a Magyar Nemzeti Múzeumban 2003-ban rendezett „... a halál árnyékának völgyében járok” – A középkori templomkörüli temetők kutatása című konferencián (SIMONYI 2005); a temető teljes közlése a Herman Ottó Múzeum Évkönyvében jelent meg (SIMONYI 2004).

⁴ MNL OL DI. 1109. Közölve: LEVELES 1927, 175; TÓTH 1990, 17.

⁵ GYÖRFFY 1963, 817.

⁶ „... eccl-e S. Michaelis de Maiori Zossa” (GYÖRFFY 1963, 817).

⁷ GYÖRFFY 1963, 748–750.

⁸ CSÁNKY 1890, 161, 182.

⁹ BOROVSZKY 1909, 53.

¹⁰ BOROVSZKY 1909, 84–85.

¹¹ BOROVSZKY 1909, 93.

¹² BOROVSZKY 1909, 99.

¹³ 1555-ben említik az első járványt, a 1564. évi a közeli Mohi lakosait tizedelte, az 1679-es nagy járványban több mint 1500 lakos halt meg csak Miskolcon. A legnagyobb pusztítást az 1710–1711-es járvány okozta, melyben egész települések váltak pusztává (BOROVSZKY 1909, 360).

¹⁴ BOROVSZKY 1909, 277.

központja. 1746-ban az egri egyházmegye által összeállított Canonica Visitacio¹⁵ szerint az új falunak egyelőre nincs temploma, „s a régi, kváderkövekből épült katolikus templom romjai a falun kívül, Szikszó felé láthatók. A temető a romban lévő templom körül eléggé nagy, de kerítése nincs.” A 18. század második felében a templom köveit építkezésekhez hordták el. 1768-ban Dóry András saját költségén a templom köveit kiásatta, melyeket aztán 1782-ben a magát a templom birtokosának valló egri káptalan, Dóry örökösének tiltakozása ellenére Miskolcon eladott, illetve felhasználták a kocsmá építkezésénél.¹⁶ A templom és temető helyét a 18. századi térképek még jelölték.¹⁷

Az elpusztult Szent Mihály-templom temetőjét egészen az új temető 1817-es megnyitásáig használták, a „szerföltött megtelt temetőbe” vegyesen temetkeztek a hódító háborúkat túlélő katolikus és a Kárpátaljáról betelepített görög katolikus rutén lakosok.¹⁸

A 19. századi kataszteri térképeken már nem jelölik sem a templom romjait, sem a temetőt, valószínűleg ekkorra már nem maradt nyoma az egykori épületnek. A területet, mint azt neve is sugallja, gyümölcsfákkal ültették be, és csak az 1900-as évek elején vált újra lakottá.¹⁹

3. A BOGLÁR LEÍRÁSA

Az eredetileg két félgömb formájú, hurkos-kampós záródású aranyozott ezüst, áttört díszű kapcsolótágból, és egy, a hurkos félre erősített takarórészéből álló boglárkapocspár hurkos fele nem került be a múzeumba.

A kampós kapcsolótág ezüst alaplemeze kerek alakú, felső, viselet közben látható része aranyozott. A kapocs felőli részen, ahol egykor a takarótág volt forrasztva és ez által nem volt látható, nem aranyozták be. Az alaplapot két helyen utólag átütötték. A kampós kapcsolót vaskos, kerek átmetszetű huzalból készítették, melynek az alaplapra forrasztott részét laposra kalapálták és a nagyobb stabilitás érdekében Y alakban kettévágták [2. tábla 1]. Az 51 mm átmérőjű kerek alaplap kapocs felőli részét egyenesre levágták (így az átmérője itt csak 46 mm). Szélét 4 mm széles, apró szívecske alakú levelek keretezik, belső oldalukon hólyagos sor fut körbe, melyekből kettőt-kettőt több ponton átlukasztottak a boglár felvarrásához [2. tábla 2]. Az alaplemezt borító áttört díszítés félgömb alakú, legnagyobb magassága 28 mm. Alapját három filigránt utánzó, rovátkolással díszített huzal képezi, melyet eredetileg az alaplemmezhez erősítettek [2. tábla 3]. Ehhez forrasztották a félgömb alakú felsőrész vázát és a növényi indákat. A kapocs külső ívén, a rovátkolt huzalra fonódik rá a szélesebb indás leveleket utánzó aranyozott ezüstlemezke. A levelekből kétrétegű, három-három irdalt szélű háromszögből álló virágdísz nő ki, melyeknek közepén karmos foglalatban ékkő – valószínűleg gránát – volt, mára már mindkettő hiányzik [2. tábla 4]. A középső – üreges – teret egy száron ülő, kétrétegű, hat-hat gömbölyded szívalakú szírommal rendelkező rozetta díszíti, melynek közepén ugyancsak karmos foglalatban apró, laposra csiszolt gránát van. A felső tag tetejét, a rovátkolt drótváz két oldalán indás levelekből kinövő irdalt szegélyű rombuszon, rovátkolt szélű kehelyben ülő ezüstgyöngyök (gránátalmák) díszítik [2. tábla 3].

A takarótágot 35 mm hosszú és 7 mm széles téglalap alakú lemezalapon alakították ki. Az alaplemez felső, látható részét – a kampós taghoz hasonlóan – három darab, két-két rétegben egymásra rakott, irdalt szélű négyszirmú virág díszíti [2. tábla 5–6]. A két szélső virág közepén karmos foglalatban kő ült, mára mindkettő elveszett. A középső virágon a kampós kapcsolótág rovátkolt kehelyben ülő ezüstgyöngyös gránátalmája ismétlődik. A takarótág eredetileg a kampós taghoz tartozott, az alaplaphoz forrasztott kettős huroknál fogva erősítették fel, a hurok kissé el is deformálódott, amikor letört.²⁰

4. A BOGLÁROK VISELETÉRE VONATKOZÓ ÍROTT ÉS KÉPI FORRÁSOK

A 16–17. században a magyar viseletre a spanyol, majd a 17. század második felétől a francia udvari divat volt a leginkább hatással,²¹ a nyomtatott mintakönyvek elterjedésével egyre egységesebbé vált a divat.²² Azt, hogy melyik társadalmi réteg milyen ruhát és ékszert viselhet, rendeletekkel szabályozták – egyes ruhadarabok, és ékszerek például tiltottak voltak a polgárságnak. Az inventáriumok tanúsága szerint a főnemesség és az őket utánzó kisbirtokos réteg

¹⁵ Egri Főegyházmegyei Levéltár, Archivum Vetus 3412. (Tóth Péter /HOM/ fordítása).

¹⁶ MNL BML IV.A.-506. 1786/Fs.IV. No. 63. Az adatokért Bodnár Tamásnak tartozom köszönettel.

¹⁷ SIMONYI 2005, 305.

¹⁸ ZSÍROS 1993, 91.

¹⁹ ZSÍROS 1993, 169.

²⁰ A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe tartozó párhuzamok mindegyikén a középső, takarótág a kapcsolótágra van rászerezve, például a tolnai kincs boglárjának takarótágja spirális alakban feltekert, rovátkolt dróttal van az alaplemmezhez forrasztva.

²¹ HÖLLRIGL é.n., 374.

²² KISS 2001, 31.

ékszerei elsősorban aranyból készültek, a szegényebb kismesek és polgárok leltáraiban inkább ezüstműből, aranyozott ezüstműből készült ékszerek szerepelnek. Az 1500-as évektől nemcsak a viselet változott, de az ékszereken is új stílus kialakulása figyelhető meg. Egyre nagyobb szerepet kaptak a plasztikus díszek, – a tulajdonos vagyoni helyzetétől függően – a drága- vagy a féldrágakövek alkalmazása, majd a 17. századtól a zománcozás. A királyi Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben működő ötvöscéhek nagy mennyiségben állították elő a különböző ékszerfajtákat, technikai tudásuk részletei az ún. ötvöskönyvekben maradtak ránk.²³

Az írott és képi források tanúsága szerint a boglárók igen sokfajta funkciót tölthettek be. Mind a férfi, mind a női viselet számos részét díszítették kisebb-nagyobb boglárokkal: a vállat, szoknyát, mentét, köntöst, de akár a pártákat, főkötőket, süvegeket is.²⁴ A kisebbek hímzés közé felvarrt díszítmények, szalagra varrva nyak-, főkötő- és pártadíszként használták őket.²⁵ A nagyobb boglárók elsősorban a felsőruházathoz, valamint az övekhez tartoztak. A 16. századtól a spanyol divat térhódításaként a gazdagon mintázott felsőruhákra egyre több ékszert és ruhára varrt boglárt, boglárkapcsot használtak díszítésként.²⁶

A nők a 16. században a derékban dúsan redőzött, gazdagon hímzett szoknyához általában a szoknya anyagával egyező ujjatlan, mélyen kivágott, halcsonttal merevített vállfüzőt hordtak, melyet elől apró hurkokba fűzött zsinórral vagy boglárkapcsokkal zártak.²⁷ A 17. századtól általánosabb, hogy a vállfüzőket már inkább sok apró kapcsos vagy horgon átbújtatott zsinórral fűzték össze.²⁸

A vállfüző alatt hordták a patyolatvászonból készült – gyakran elől hasított – ingvállat, amelyet egy vagy több pár – a portrékon kisebb körként ábrázolt – boglárkapocssal zártak a nyaknál.²⁹ Károlyi Kata 1595-ös hozományjegyzékében szerepel egy bogláros ingváll, melynek mindkét vállát 14 darab nagy rózsza formájú, gyöngyökkel, gránátokkal és egyéb ékkövekkel díszített boglár díszítette.³⁰

A hideg ellen a nők és a férfiak is hasított ujjú köpönyeget vagy rövid mentét hordtak.³¹ A felsőruházaton, köntösön viselt boglárókra is van okleveles adatunk: Kerecsényi Kata például 36 gyöngyös aranyboglárt varratott köntösére.³² A magyar hagyatéki leltárakban is találtam utalást a spanyol viseletre jellemző hasított ruhaujjakon használt kapcsokra: 1634-ben a csetneki Monoky Zsuzsanna örökségének lajstromában szerepel egy aranyozott ezüst, dommány ujjára való kapocs.³³ Maria Christierna Habsburg főhercegnő, Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem jegyesének portréján pedig a grazi eljegyzésén viselt hasított ujjú ruháját díszíti több kapcsos boglár.³⁴

Az öveket díszítő boglárókra is bőséges írott forrás áll rendelkezésünkre. A 16–17. században egyszerű textilöveket vagy boglárokkal díszített pártaövet viseltek a mindennapokban.³⁵ A láncos öveken apró karikákkal kapcsolták össze a boglárokat, de kedvelt viselet volt a keményebb ezüstszálas szövetre, az ún. „majcz”-ra felvarrt bogláros öv is.³⁶ Az előkelőbbek leltárban szerepelnek még a mindkét nem által hordott heveder- vagy abroncsövek, melyeket drágakövekkel, zománccal, állatalakkal, növényi ornamentikával díszítettek.³⁷ Bocskai István fejedelem spanyol mivű zománccal díszített övét például 33 boglár díszítette.³⁸ Ezek egyszerűbb, kevésbé előkelő utánpótlásai voltak az ezüstműből készült aranyozott hevederövek, melyeken olcsóbb köveket alkalmaztak.³⁹

A portréfestészet 16–17. századi előretörésének köszönhetően a viseleti elemek képi tanulmányozására is több lehetőségünk nyílik. A korabeli ábrázolások is arra utalnak, hogy a nagyobb átmérőjű kapcsos boglárók a köpenyt vagy mentét díszíthették, a kisebbek pedig a vállfüző összekapcsolására szolgáltak, de feltűnnek hasonló boglárók ékszerként és övként viselve is. A nyugat-európai ábrázolásokon már a 16. század közepétől találkozhatunk a miénkhez hasonló, női felsőruházatot díszítő boglárokkal. A Hans Asper (1499–1571) által készített, Anna Regula

²³ KISS 2001, 32.

²⁴ KISS 2001, 33.

²⁵ HÖLLRIGL é.n., 383.

²⁶ Például Juan Pantoja de la Cruz (1578–1621) spanyol udvari festő portréin a női viselethez tartozó felsőingen, ingvállakon és övként is ábrázolt hasonló, bár jóval mivesebb boglárokat (JUAN PANTOJA DE LA CRUZ).

²⁷ HÖLLRIGL é.n., 377.

²⁸ LOVAG 1975, 4; MÉRAI 2010, 74–76.

²⁹ LOVAG–T. NÉMETH 1974, 224, 8–9. jegyzet.

³⁰ RADVÁNSZKY 1896, 77–78.

³¹ HÖLLRIGL é.n., 378.

³² RADVÁNSZKY 1896, 163.

³³ MIHALIK 1906, 124.

³⁴ MIKÓ–VERŐ–JÁVOR 2008, 267. (Békési Éva szócikke), X–3. kép.

³⁵ RADVÁNSZKY 1896, I. 195. Egy 1628-as leltár szerint 13 boglárral díszítették a Bossányi árvák tulajdonában lévő övet. 1644-ből Bécsy Mihályné ezüstmű bogláros pártaövééről van adatunk.

³⁶ RADVÁNSZKY 1896, I. 312.

³⁷ Érdekes, hogy a 17. század második harmadától megszaporodó halotti képeken egyetlen hasonló ábrázolást sem találtam, ez is arra utal, hogy az értékes tárgyak már a ravatalra sem kerültek fel, azokat a családi kincstárban őrizték.

³⁸ RADVÁNSZKY 1896, 309.

³⁹ RADVÁNSZKY 1896, 311.

Schmid-Schärent ábrázoló, 1538-ra keltezett portrén párban viselt, a zsolcai típusához hasonló, kerek vállkendőkapcsok láthatók.⁴⁰

A 17. századi erdélyi viseletkönyvek ábrázolásain elsősorban a módosabb szász nők ruházatán figyelhetünk meg kerek boglárokat, amelyeket általában a vállfűző összekapcsolására használtak.⁴¹ Érdemes megemlíteni a nagyszombeni Brukenthal Múzeumban őrzött, Eva Germana Armbruster szász patríciusasszonyt ábrázoló portrét 1660-ból,⁴² valamint Laurentius Toppeltinus 1667-ben kiadott *Origines et Occasus Transylvanorum* című művéből az erdélyi szász viseleteket ábrázoló metszetet.⁴³

A viseletalbumok tanúsága alapján az erdélyi szászok a díszövükön viseltek még hasonlókat, a gazdagabbakét aranyozott ezüsből, a kevésbé módosakét aranyozott rézből készítették az ún. „övcsinálók” (*Gürtler*).⁴⁴ A nagyobb szász városokban külön iparág épült ki az övek készítésére a 17. században, mesterjegyeik alapján azonosíthatók a műhelyek is. A reneszánsz ízlésű boglárokkal és csatokkal díszített öveket bőr- vagy inkább textil- (bársony, ezüst/ aranszövet) alapra készítették, általában 8–12 felvarrt boglárával és díszes kapocspárral. Az övek szélessége 4–7 cm között változik.⁴⁵ A boglárokat általában stilizált levelekből és tengelyen ülő virágokból álló filigrándrótos-ékköves áttört kompozíció díszítette. Gyárfás Tihamér a brassói ötvösséget feldolgozó munkájában megállapítja, hogy bár a különféle övek díszítése igen hasonló növényi ornamentikára épít, nincs köztük két egyforma darab, mindegyik egyedi kompozíció.⁴⁶

5. RÉGÉSZETI ADATOK, PÁRHUZAMOK

Régészeti leletként főként a 16–17. század során a török elől elrejtett kincsleletekből, ritkábban kriptafeltárásokból kerülnek elő viseleti mellékletként ruházatot díszítő boglárok.

1851-ben a szabadságharcban leégett losonci templom kriptájának helyreállításakor „halotti ékszerek és egyéb régiségek” bukkantak elő, amelyek végül a Nemzeti Múzeumba kerültek.⁴⁷ Az aranygyűrűk, reneszánsz láncosövek mellett közel 20 darab növényi ornamentikával, igazgyöngyökkel, rubinokkal és színes zománccal díszített, 16–17. század fordulójára keltezett aranyboglár tartozott a lelethez.⁴⁸

1897-ben a küküllővári (ma: Cetatea de Baltă, Románia) templom renoválása során a kriptában három koporsós temetkezésre bukkantak, amelyekben viszonylag jó állapotban maradtak meg a 16–17. századi viselet darabjai.⁴⁹ A Zsolcát is birtokló szendrői székhelyű Bebek családhoz (Patóczi Zsófiához és unokájához Kendy Zsófiához) köthető sírokból szőnyegek, fejpárna, szemfedő mellett a teljes ruházat (ezüst skófumfonallal kivarrt mellény, sötétkék, álló galléros mente) és az azokat díszítő – a zsolcainál jóval mivesebb és kizárólag ruhadíszként felvarrt – stilizált növényi és geometrikus mintával díszített zománccal boglárok is előkerültek.⁵⁰ Hasonló stílusú, ráadásul a küküllővárival azonos ötvösjeggyel ellátott ruházatra varrt boglárokat ismerünk a csengeri református templom kriptájában talált leletek között is, amelyek 1931-ben kerültek be a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe.⁵¹

A török hódításhoz köthető kincsleletek közül elsőként az 1874-ben Pesten előkerült, 1526-os záró éremmel keltezett kincsleletet kell megemlítenünk, amelyben a kapocspárunk funkcionális előképeit fedezhetjük fel az áttört gótikus indáslevelekkel, állat- és emberalakokkal díszített öntött, aranyozott ezüst ruhacsatokban és hólyagos keretelésű övboglárokból.⁵²

Nagyméretű mellboglárokból (kösonyűk), láncos-bogláros reneszánsz övekből áll a nagyenyedi (Aiud, Románia) lelet, amely egy helyi ügyvéd közvetítésével 1890-ben került a Nemzeti Múzeumba.⁵³ A 16. századra keltezett⁵⁴

⁴⁰ HANS ASPER.

⁴¹ DEÁK 2015, 164, 20. kép.

⁴² Közölte 1680-ra keltezve: HÖLLRIGL é. n., 380; H. KOLBA 1990, 183, 13. ábra; 1660-ra keltezve: ERDÉLY TÖRTÉNETE 1986, 277. kép.

⁴³ HÖLLRIGL é. n., 366.

⁴⁴ GYÁRFÁS 1912, 272.

⁴⁵ GYÁRFÁS 1912, 273.

⁴⁶ GYÁRFÁS 1912, 273, 45–46. ábra.

⁴⁷ H. KOLBA 1989, 175–177.

⁴⁸ H. KOLBA 1989, 182.

⁴⁹ BUNTA 1977, 224–239.

⁵⁰ BUNTA 1977, 225.

⁵¹ HÖLLRIGL 1934, 101, 80–81. kép.

⁵² VATTAI 1955, 210–212, 3. kép.

⁵³ H. KOLBA 1990, 169.

⁵⁴ H. KOLBA 1990, 172–173.

aranyozott ezüst mellboglárok részletei – az irdalt szélű virág- és levéldíszek,⁵⁵ valamint a bogláros öv karmos foglalatú gránátkövei⁵⁶ – jó párhuzamai a Zsolcán talált kapocsnak.

Segesváron (Sighișoara, Románia) a Kessler-ház bontása közben két kis fazékban elrejtve került elő egy hasonló összetételű kincslelet 1891-ben. Az egyik edényben ékszerek, ruhaveretek voltak, a másikban 1520–1620 között vert érmek.⁵⁷ A kincslethez tartozó nagyméretű aranyozott ezüst – gótikus fülkében Szűz Máriát a gyermek Jézussal és szenteket ábrázoló figurális díszítésű – mellbogláron szintén karmos foglalatú ékkövek ülnek a virágok kelyhében, illetve a keretelés filigránt utánzó rovátkolt levéldíszei is emlékeztetnek a zsolcai kapocsboglár díszítésére.⁵⁸ A kincshez tartozó másik két mellbogláron az ékköveket utánzó rovátkolt kehelyben ülő ezüstgyöngyös gránátalmákat említhetjük párhuzamként.⁵⁹ Kolba Judit a mellboglárok – Apor Pétert idézve köszöntjük – készítését és viseletét a 16–17. századi erdélyi szászokhoz köti.⁶⁰ A képi forrásoknál már említett Eva Germana Armbruster szász patriciusasszonyt ábrázoló képen is egy viseleti garnitúra részeként látható a mellboglár/köszöntő és az ingváll összekapcsolására szolgáló, a zsolcaihoz igen hasonló boglárkapocspár, valamint a láncos bogláros, melyeket minden bizonnyal egyszerre, egy ötvös műhelyben készíthettek.

Az Arad megyei solymosi vár (Solymosvár/Șoimoș, Románia) mellett, a radnai erdőben két részletben került elő 1902-ben egy kincslelet.⁶¹ Dömötör Lászlótól 1902 júniusában vásárolt meg a Magyar Nemzeti Múzeum két aranyozott ezüst, leveles/hólyagos keretelésű, reneszánsz növényi ornamentikával díszített kapocspárt és egy süvegdísz Solymos (Arad megye) megjelöléssel.⁶² Két hónappal később Stauer Ferenctől vásárolták meg a kincslelet második felét: egy aranyozott ezüst fedeles kelyhet, két ezüstpoharat, egy csészét és két kanalat, valamint egy aranyozott ezüst, áttört díszű kapocspár nőtagját és egy kapocshoz tartozó csipkézett szélű alaplemezt.⁶³ A másodikként megvásárolt kincs kapocspárjának hosszúkás, erősen erezett levelekkel körülvett ékkőberakásos virágdíszje azonos az elsőként megvásárolt egyik kapocspár díszítésével, méretük és egyéb részleteik is egyeznek, így bizonyos, hogy egy kincslelet darabjai lehettek. Ezen boglárkapocspár a zsolcaival szinte azonos méretűek, az alaplemezek hólyagos-leveles szegélye, a növényi díszítés kompozíciója, a gránátok karmos foglalatú is igen közeli párhuzama a miénknek [3. tábla 1].

1904-ben Nagybánya (Baia Mare, Románia) mellett, egy halomból ástak ki egy 16. század második felére keltezhető kincsleletet,⁶⁴ melyben két, növényi indákkal, levelekkel és karmos foglalatú köves virágokkal díszített, hólyagos keretelésű aranyozott ezüst ruhakapocspár került az MNM ötvösgyűjteményébe [3. tábla 2].⁶⁵ A nagybányai aranyozott ezüst kapocspár alaplemezének szélét – a zsolcaival azonos módon – apró irdalt levelek díszítik. A kapocstott itt is a gyöngysorkeretelésű alaplemez átlukasztott hólyagocskáin keresztül varrták fel a textíliára. Az egyik kapocspár felső áttört félgömbjének kompozíciója a miénkhez hasonlóan hármast indadíszű, melyet karmos foglalatú almandinköves virágok tagolnak. A tárgyat Mihalik palástkapocsként értelmezi, és a 16. századi hagyatéki leltárakban említett bokros öregkapocspárral azonosítja.⁶⁶

Szombathely belvárosában épületalapozási munkák során került elő egy reneszánsz kincslelet 1963-ban.⁶⁷ Az öt ezüstpohárból, aranyozott ezüst ruhadíszekből és pénzekből álló kincsleletet egy 16. századi ház vagy gazdasági épület helyén találták meg. Az egyik pohárba egy vászonzacskóban 71 darab magyar, lengyel és osztrák érmét rejtettek, melyeket a 16. század folyamán vertek.⁶⁸ A valószínűleg több polgár vagyonából⁶⁹ összerakott kincset az 1605-ös zavargások során áshatták el, mikor Bocskai István generálisa, Némethy Gergely hajdúkapitány feldúlta a várost.⁷⁰ A kapocspárok között volt egy nagyobb méretű,⁷¹ valamint egy teljes és egy töredékes kisebb boglárkapocspár.⁷² Utóbbiak a zsolcaival közel azonos méretűek, karmos foglalatú gránátokkal és rovátkolt szegélyű kehelyben

⁵⁵ H. KOLBA 1990, 171, 2. ábra.

⁵⁶ H. KOLBA 1990, 180, 7. ábra.

⁵⁷ H. KOLBA 1990, 177.

⁵⁸ H. KOLBA 1990, 179, 8. ábra.

⁵⁹ H. KOLBA 1990, 182–183, 9–10. ábra.

⁶⁰ H. KOLBA 1990, 187.

⁶¹ HAMPEL 1902, 442–444.

⁶² MNM ltsz.: 1902.69.1–4. Teljes h.: 9,4–9,5 cm, sz.: 5,7 cm.

⁶³ MNM ltsz.: 1902.90.1–9.

⁶⁴ Nagybánya 16. századi ezüst pecsétnyomója, I. Ferdinánd 1555-ben vert negyed ezüsttallérja, Ágost német birodalmi 1564-es verete mellett egy ezüstkanál, a két kapocspár, valamint gyűrű és hajtű volt a leletegyüttesben (MIHALIK 1906, 116–117).

⁶⁵ Teljes h.: 6–6,4 cm, sz.: 3,4–3,5 cm.

⁶⁶ MIHALIK 1906, 123–124.

⁶⁷ SZ. KOROKNAY–SZENTLÉLEKY 1964, 249–254; LOVAG 1975.

⁶⁸ LOVAG 1975, 1. A legkorábbi veret IV. Kázmér (1445–1492) félgarasa, a legkésőbbi Rudolf 1603-as denárja.

⁶⁹ LOVAG 1975, 8. A kincs birtokosairól rendelkezésünkre álló adatok: a poharakon háromféle monogram van, valamint fennmaradt egy 1605-ben elrejtett kincs peres jegyzőkönyve, melyben Ötvös János szombathelyi lakos három polgár hasonló értékű vagyonát ásta el.

⁷⁰ SZ. KOROKNAY–SZENTLÉLEKY 1964, 253; LOVAG 1975, 8.

⁷¹ SM ltsz.: 71.8.1–2. Teljes h.: 7,3 cm, átm.: 3,9 cm.

⁷² SM ltsz.: 71.6.1–2., 71.7. Teljes h.: 6,8 cm, átm.: 3,1 cm.

ülő ezüstöngyökkel (gránátalmákkal) kombinált áttört, indás növényi díszítésük is igen hasonló. A kincsleletből a 16. század alatt összegyűjtött, különböző stílusú textilövekhez tartozó téglalap alakú övcsatok (három pár), gránátalmás-láncos csüngő és övet díszítő boglárók kerültek még elő, valamint egy szintén a 16. század végére – 17. század elejére jellemző, női fejfel díszített reneszánsz kapocspár is szerepelt a tárgyak között.⁷³

1966-ban Ada (Ada, Szerbia) határában egy felázott földút javításakor került elő három fémmedénybe rejtve egy kincslelet, amely a helyi tanítónak köszönhetően a Zentai Városi Múzeumba került.⁷⁴ A kincslelet főként balkáni hatásokat mutató ezüstartgyakból állt: két pár filigrános-korongos fülbevaló, egy pár melltű, egy különálló melltű, 19 rezgőtű, két gyűrű és 92 különféle gomb mellett három pár aranyozott ezüst, félgömb alakú, áttört növényi díszű, reneszánsz ízlésű mentekapocs is volt a leletegyüttesben.⁷⁵

Tolnán szintén földmunka során került elő négy ezüstpohár és négy kanál társaságában egy teljes övkészlet (két darab téglalap alakú, áttört díszítésű övkapocs, hét darab aranyozott ezüst hólyagos keretelésű övveret, illetve az övet díszítő lánc gránátalmafejes csüngővel), valamint három pár nagyobb⁷⁶ és négy pár kisebb ruhakapocs [3. tábla 3].⁷⁷ A leletet közlő Lovag Zsuzsa és T. Németh Annamária szerint a nagyobb kapocsokat női mente vagy köpeny díszeként, a kisebbeket vállfűzőkön viselték, a ruhák, ingvallak nyakkivágását fogták össze velük.⁷⁸ Egy női viselethez véleményük szerint általában 1–4 pár ruhakapocs tartozott, a szombathelyi és a tolnai lelet esetében is feltételezik, hogy az övek és kapcsok egy nőiviselet-garnitúrához tartoztak.⁷⁹ A zsolcainál kisebb méretű, de gazdagabb kidolgozottságú, magasabb technikai tudásról árulkodó boglárkapcsok részleteikben igen hasonlóak a zsolcaihoz. A tolnai boglárók áttört ornamentikus díszítése,⁸⁰ az alapot képező rovátkolt drótváz, melyekre hasonló hosszúságú indás leveleket és kétrétegű, hatszirmú, gránátokkal díszített virágokat forrasztottak, közeli párhuzama a miénknek. A 16. században a hódoltság területén fekvő Tolnán akár a török, akár a végvári katonák portyái elől is elrejtették a vagyontárgyakat, valószínűleg – a szombathelyi kincshez hasonlóan – itt is több család vagyontát áshatta el egy helyi kereskedő.⁸¹

A legkésőbbi párhuzamot a debreceni Déri Múzeum gyűjteményében egy 17. század második felére keltezett pártaöv kerek alapú félgömb formájú bogláraiban vélem felfedezni, amelyek szintén áttört, irdalt leveles mintával borítottak, középen öt, háromszög alakú szíromlevél közepén ülő kehelyben gerezdelt aranyozott gombbal (gránátalma) díszítettek.⁸²

A 16–17. századi női viselethez tartozó, kincsleletekben lelt boglárkapcsok legnagyobb számban Erdélyből ismeretek, valamint a városokban élő módosabb polgárság – tolnai és szombathelyi kincs – török vagy hajdú elől elrejtett vagyontárgyai voltak. A 16–17. századi köznemesi és a városi, mezővárosi módosabb polgári réteg asszonyai ruházatának általános ékszeri voltak a hasonló stílusú aranyozott ezüst, láncos övek⁸³ és a ruhakapcsok.⁸⁴ Egyszerűsödött, népiesedett változatuk az erdélyi polgári viseletben, elsősorban a szászoknál élt tovább.

6. ÖSSZEZGÉS

Amint a régészeti leletként bemutatott boglárkapcsoknál láthattuk, igen kevés adatot ismerünk arra, hogy a 16–17. században ilyen értékű tárgyat a viselet részeként az elhunytal együtt eltemessenek. Több nyomát találjuk a hasonló viseleti díszeknek a hagyatéki leltárakban, illetve elrejtve kincsleletekből ismerünk analóg aranyozott ezüst boglárokat.

Habár a felszólcai temető több sírjában is előkerültek a 16–17. századi viselet emlékei – például a 162. sírban nyugvó nő gyöngyöspártával, vállfűzővel és rézszállal díszített paszományszalaggal, valamint a 180. sír rekonstruálható vállfűzővel⁸⁵ –, nagyobb értéket képviselő tárgy (mint az aranyozott ezüst, gránitköves kapocspárunk) egyik sírban sem volt. A sírokban lelt vállfűzők már inkább a 17. század végére jellemző, széles ívben felmagasodó hátú,

⁷³ Sz. KOROKNAY–SZENTLÉLEKY 1964, 251.

⁷⁴ WICKER 2009, 51. Hálásan köszönöm Wicker Erikának, hogy a leletegyüttesre felhívta a figyelmemet. Az adatai lelet boglárkapcsait hamarosan önálló tanulmányban közli.

⁷⁵ WICKER 2009, 54. A kapcsok a Zentai Városi Múzeum kiállításán szerepelnek (ZENTAI VÁROSI MÚZEUM).

⁷⁶ Ltsz.: 71.59.9–11.C. Teljes h.: 7 cm, átm.: 2,5 cm, a kisebb példányok átm.: 1,9 cm.

⁷⁷ LOVAG–T. NÉMETH 1974, 219–246.

⁷⁸ LOVAG–T. NÉMETH 1974, 224, 226, 4. ábra.

⁷⁹ LOVAG 1975, 4, 17. jegyzet. Az 1517-re keltezett jezernyeicei oltáron Szent Anna ruháján három pár nagyobb, az 1521-es leibici Szent Anna-oltár szárnyképen öt pár kapocs van (utóbbi: VATTAI 1955, 213).

⁸⁰ A kapocspárokon feltűnő későgótikus növényi ornamentika a 16. századi egyházi kegytárgyakon (kelyhek, cibóriumok) is megfigyelhető (LOVAG 1975, 4, 13. jegyzet).

⁸¹ LOVAG–T. NÉMETH 1974, 243.

⁸² DM ltsz.: III.1925.8.

⁸³ LOVAG–T. NÉMETH 1974, 232.

⁸⁴ KISS 2008, 107.

⁸⁵ SIMONYI 2005, 310, 6–7. kép.

egybeszabott vállpántú, elől kapcsokkal záródó típusba sorolhatók. Alapanyaguk atlaszkötésű selyem, melyet vastag lenvászonnal és vékonyabb gyapjuszövettel béleltek, illetve fémszálás csipkével díszítettek.⁸⁶ Minőségük alapján a falu módosabb, esetleg kismemesi származású asszonyai viselhették ezeket. A 16. századtól szép számmal vannak adataink a falu lakosairól, a fizetett adó alapján az Izsó család volt a legmódosabb köztük, melynek tagjai a 16–17. század folyamán többször töltötték be a bírói tiszteletet, és 1657-ben már nemesként szerepel nevük egy birtokátadási ügyben.⁸⁷

Amint láthattuk, a zsolcai templom körüli temetőből ismerjük a falu módosabb lakóinak 17–18. századi temetkezéseit, minden bizonnyal egy ilyen gazdagabb, talán kismemesi rangot is szerző család féltett vagyontárgya volt a boglárkapocspár. A templomtól mindössze 15–20 méterre talált ruhadísz vagy temetkezés részeként kerülhetett földre, vagy – és ez tűnik valószínűbbnek – értékénél fogva nem került sírba, hanem a török hódoltság időszakában állandósuló támadások adhattak okot elrejtésére.

Levéltári forrás

MNL BML IV.A.-506 = Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok, Borsod vármegye II. József-féle közigazgatásának (Germanica) iratai.

Irodalom

- BOROVSKY 1909 = Borovszky S.: *Borsod vármegye története*. Budapest 1909.
- BUNTA 1977 = Bunta M.: A küküllővári lelet. *Ars Hungarica* 1977/2 (1977), 223–239.
- CSÁNKY 1890 = Csányk D.: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* I. Budapest 1890.
- DEÁK 2015 = Deák É.: Népviseletek a 17–18. századi Erdélyben a viseletsorozatok tükrében. *Ethno-Lorea, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének Évkönyve* 32 (2015), 145–181
- GYÁRFÁS 1912 = Gyárfás T.: *A Brassai ötvösség története*. [Művelődéstörténeti monográfiák 1.] Brassó 1912.
- GYÖRFFY 1963 = Györffy Gy.: *Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza* I. kötet. Budapest 1963.
- HAMPEL 1902 = Hampel J.: A nemzeti múzeumi régiségtár gyarapodása 1902-ben. *ArchÉrt* 22 (1902), 419–448.
- HÖLLRIGL 1934 = Höllrigl J.: A csengeri ref. templom kriptájának leletei. *ArchÉrt* 47 (1934), 97–114.
- HÖLLRIGL é.n. = Höllrigl J.: Magyar és törökös viseleti formák a XVI–XVII. században. In: *Magyar művelődéstörténet 3. A kereszténység védőbástyája*. Szerk.: Domanovszky S. Budapest 1939–1942.
- KISS 2001 = Kiss E.: Arany művek, köves marhák – Ékszerek. In: *A szépség dicsérete. 16–17. századi magyar főúri öltözködés és kultúra*. Kiállítási vezető, Magyar Nemzeti Múzeum. Szerk.: Ridovics A. Budapest 2001, 31–42.
- KISS 2008 = Kiss E.: Ötvösművek a 16–17. századi Magyarországon. In: *Mátyás király öröksége – Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)* 2. Szerk.: Mikó Á. – Verő M. – Jávor A. [A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai 2008/4.] Budapest 2008, 99–113.
- H. KOLBA 1989 = H. Kolba J.: A losonci ékszerlelet. *FolArch* 40 (1989), 175–191.
- H. KOLBA 1990 = H. Kolba J.: A nagyenyedi és a segesvári lelet. *FolArch* 41 (1990), 169–192.
- SZ. KOROKNAY–SZENTLÉLEKY 1964 = Sz. Koroknay É. – Szentlélek T.: *A szombathelyi reneszánszkori kincslelet*. [Savaria Múzeum Közleményei 32.] Szombathely 1964.
- LEVELES 1927 = Leveles E.: Miskolc város megváltása. *Történelmi és Régészeti Közlemények Miskolc város és Borsod vármegye múltjából* 2/4 (1927), 157–184.
- LOVAG 1975 = Lovag Zs.: *A szombathelyi reneszánsz kincslelet*. Szombathely 1975.
- LOVAG–T. NÉMETH 1974 = Lovag Zs. – T. Németh A.: A tolnai XVI. századi kincslelet. *FolArch* 25 (1974), 219–246.
- MÉRAI 2010 = Mérai, D.: „The True and Exacr Dresses and Fashion” – *Archaeological Clothing Remains and their Social Contexts in Sixteenth- and Seventeenth-Century Hungary*. [BAR International Series 2078] Oxford 2010.
- MIHALIK 1906 = Mihalik J.: A nagybányai ékszerlelet. *ArchÉrt* 26 (1906), 116–129.

⁸⁶ Hasonló ruhamaradványokat ismerünk a 17. századból Tiszanána–Ónána templom körüli temetőjéből (PARÁDI 1995, 172–173 és 10. ábra), valamint a váci Fehérek templomának kriptájából (RÁDULY 1996/1, 10 és belső borító 8. kép).

⁸⁷ ZSÍROS 1993, 59.

- MIKÓ–VERŐ–JÁVOR 2008 = Mikó Á. – Verő M. – Jávor A. (szerk.): *Mátyás király öröksége – Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)* 1. [A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai 2008/3.] Budapest 2008.
- PARÁDI 1995 = Parádi N.: A Tiszanána–ónánai ásatás. *FolArch* 44 (1995), 151–189.
- RÁDULY 1996 = Ráduly E.: 18. századi polgári viselet. *Magyar Múzeumok* 2/1 (1996), 9–12.
- RADVÁNSZKY 1896 = Radvánszky B.: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. I. kötet. Budapest 1896.
- SIMONYI 2004 = Simonyi E.: Középkori templom és temető Felsőzsolca–Nagyszilváson. *HOMÉ* 43 (2004), 161–197.
- SIMONYI 2005 = Simonyi E.: Középkori és koraiújkorai templom és temető Felsőzsolca–Nagyszilváson. In: „...a halál árnyékának völgyében járok” – A középkori templom körüli temetők kutatása. Szerk.: Ritoók Á. – Simonyi E. [Opuscula Hungarica 6.] Budapest 2005, 305–314.
- TÓTH 1990 = Tóth P.: *A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltár Miskolcon őrzött középkori oklevelei*. [Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 28.] Miskolc 1990.
- VATTAI 1955 = Vattai E.: Budapesti ezüstlelet a XV–XVI. századból. *BudRég* 16 (1955), 207–219.
- WICKER 2009 = Wicker E.: A 17. századi adai kincslelet dísztüi. In: „In terra quondam Avarorum...” Ünnepi tanulmányok H. Tóth Elvira 80. születésnapjára. Szerk.: Somogyvári Á. – V. Székely Gy. [Archeologica Cumanica 2.] Kecskemét 2009, 271–283.
- ZSIROS 1993 = Zsíros S.: *Felsőzsolca története*. Felsőzsolca 1993.

Webirodalom

- DM Ltsz.: III.1925.8. = http://derimuz.hu/layout/infopult.php?page=xix_szazadi_debrecen&type=item&view=partaov#lg=1&slide=0 (a letöltés dátuma: 2019.05.24.)
- ERDÉLY TÖRTÉNETE 1986 = *Erdély története II.* Főszerk. Köpeczi B. Szerk. Makkai L. – Szász Z. Budapest 1986.
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHun-erdely-tortenete-harom-kotetben-1/masodik-kotet-1606-tol-1830-ig-9C2/vi-az-onallo-fejedelemség-utolso-evtizedei-16601711-CA7/kepek-F5D/916-917-oldal-kozott-F5E/> (a letöltés dátuma: 2019.05.24.)
- HANS ASPER = <http://history-of-fashion.tumblr.com/post/135508260034/1538-hans-asper-andreas-schmid-and-anna-regula> (a letöltés dátuma: 2019.05.24.)
- JUAN PANTOJA DE LA CRUZ = <https://www.the-athenaeum.org/people/detail.php?ID=11506> (a letöltés dátuma: 2019.05.24.)
- ZENTAI VÁROSI MÚZEUM = http://www.sentainfo.org/hu/o/11_M%C3%BAzeumok/49_V%C3%A1rosi%20m%C3%Bazeum (a letöltés dátuma: 2019.05.24.)

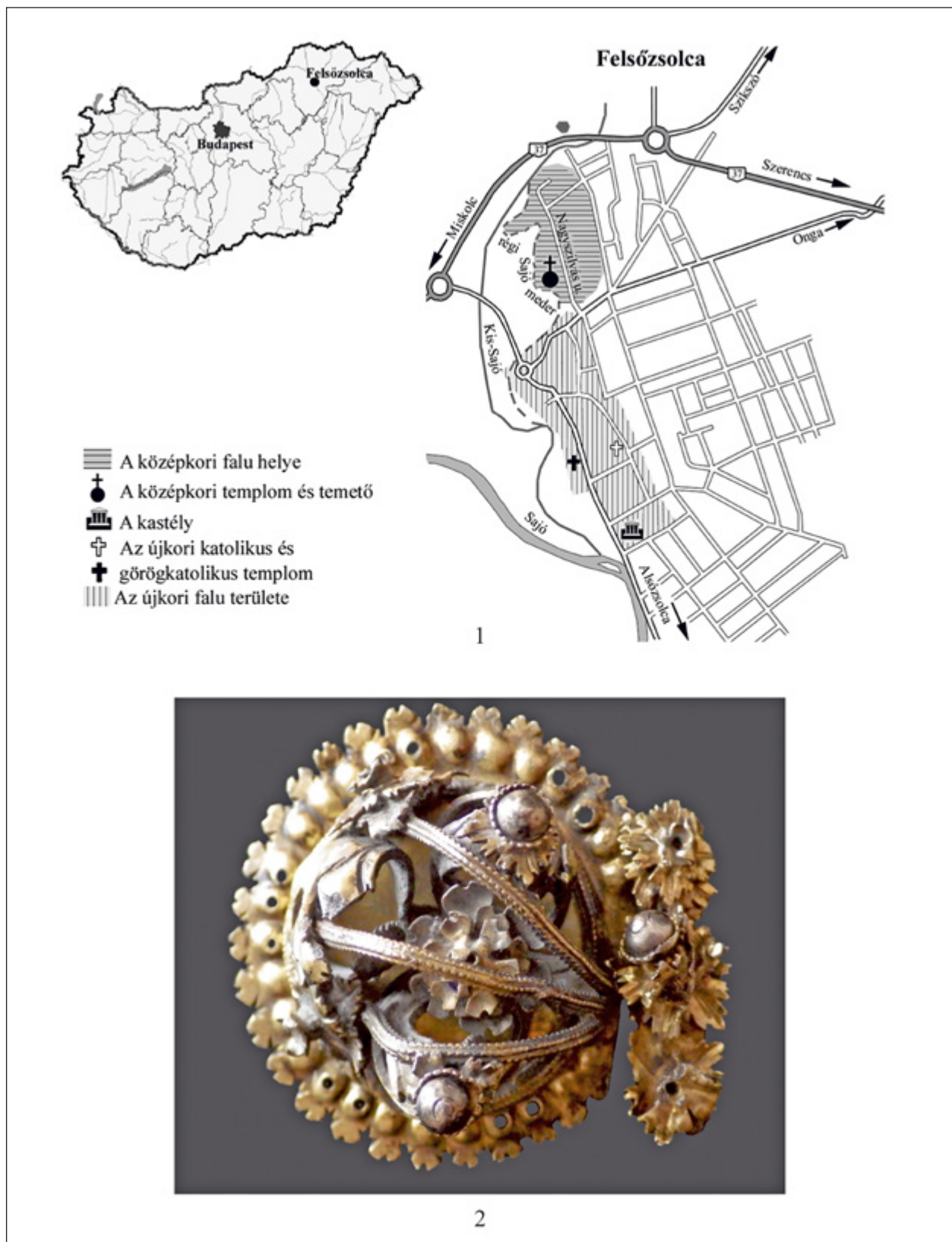

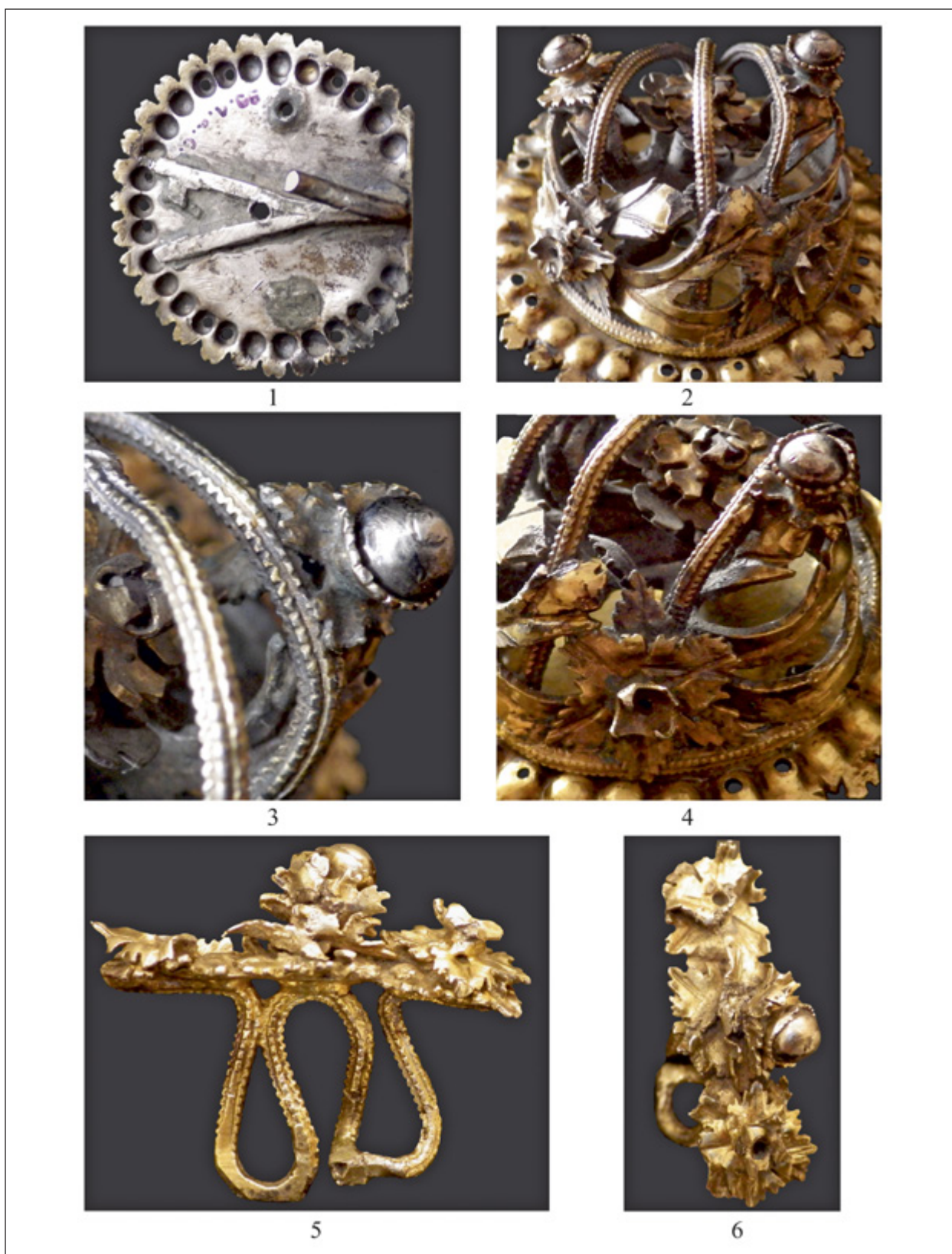
ERIKA SIMONYI

A 16th–17th-century brooch-fastener from Felsőzsolca

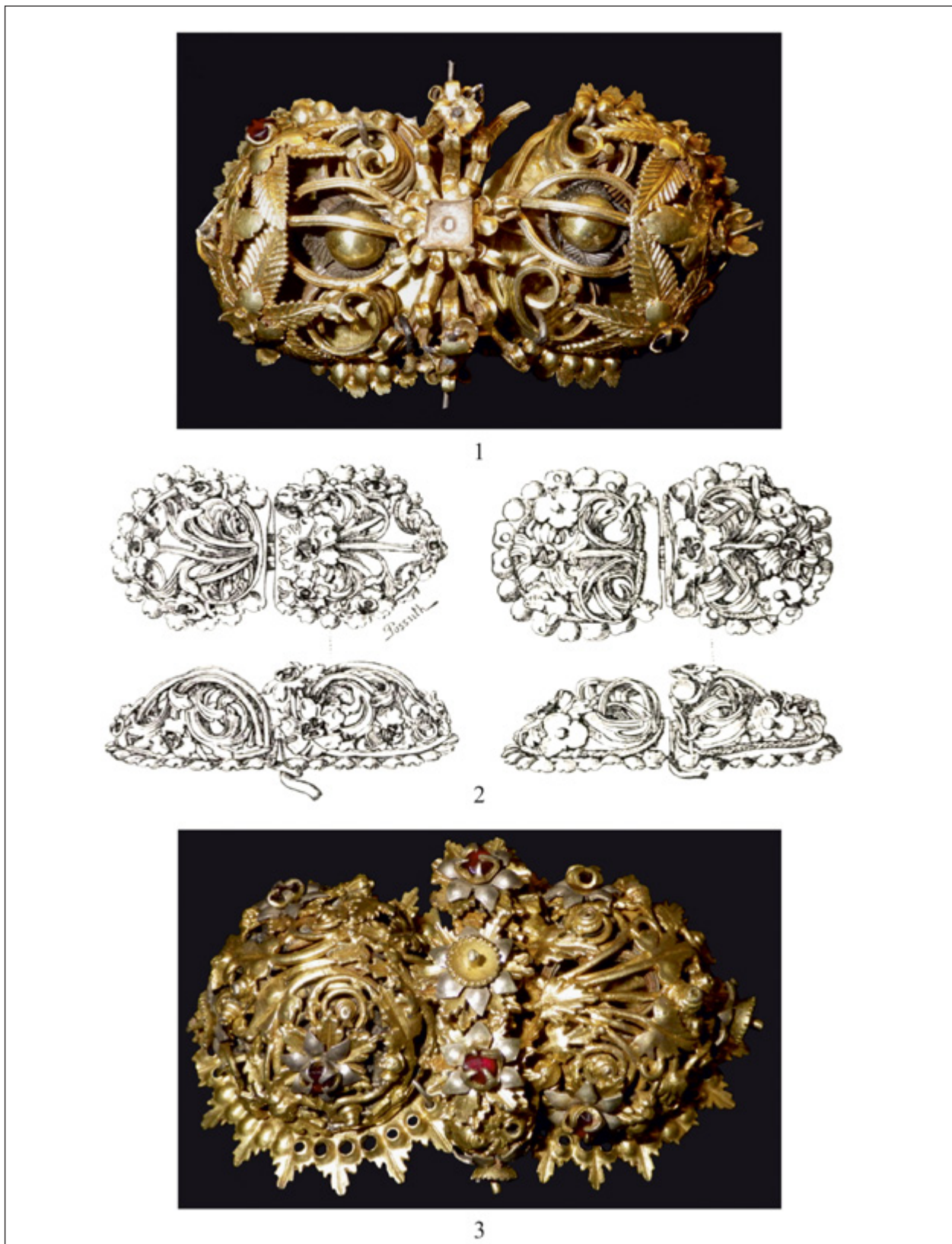
A brooch-fastener was found on the Nagyszilvás rise within the town of Felsőzsolca, east of the city of Miskolc in Borsod-Abaúj-Zemplén County (north-eastern Hungary), by a local inhabitant who presented it to the Hungarian National Museum. Close analogies of this silver-gilt, semi-spherical brooch-fastener, which is decorated with granite gemstones and plant ornamentation, are known both on 16th–17th-century depictions and in treasure hoards from the same period (uncovered at Radna, Tolna and Szombathely). Characteristically wives and daughters of better-off citizens in Hungary's towns and market towns used to wear this type of jewellery. Based on the testimony of depictions from the period, between one and four pairs of such brooches were worn combined with a chain belt decorated in a similar style with trailer and flowers.

1. tábla: 1.: A lelőhely (rajz: Simonyi Erika); 2.: A boglárkapocspár töredéke (fotó: Simonyi Erika)

2. tábla: 1.: A boglárkapocs hátoldala; 2.: A hurkos kapesolótág indás virágdísz; 3.: A filigránt utánozó drót és a gránátalmás díszítmény; 4.: A karmos kőfoglatat és a lemezes virágdíszek; 5.: A takarótág oldalnézetből; 6.: A takarótág felülnézetből (fotó: Simonyi Erika)

3. tábla: 1.: A radnai kincs egyik boglárkapocspárja (fotó: Simonyi Erika);
 2.: A nagybányai boglárkapocspárok (MIHALIK 1906 nyomán);
 3.: A tolnai kincs egyik boglárkapocspárja (fotó: Simonyi Erika)